

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺԱՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԵՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱՃԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ 33րդ տարեշրջանի (1917 օգոստոս-1918 յունիս) բաժնորգադին է 20 ֆրանգ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 10 ֆրանգ, ԿԱՆԻՍԻՎ. Ամսական բաժնորգադին է 2 ֆրանգ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 1 ֆրանգ. Նամակ կամ գրամ գրկել այս հասցեով.
M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal Armenia
MARSEILLE (France)

ԼԳՏԱՐԻ

ԹԻՒՆ

1917 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 24 ԴՆ.
(2. Տ. 1917 Հոկտեմբեր 11)

ՊԱՏՈՒՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը կթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասմը միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Խմբագրութիւնը կը հրատարակուի ձեռագիրները: Ծանուցումներ կը հաղորդուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով: Ծանուցման 1 միկակ գիրը 1 սանդղիմ կարծէ. 1 գլխագիրը 2 սանդղիմ:
Les annonces en français et en arménien sont reçues au bureau de la
Rédaction: Place Alexandre-Labadié, 17

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Քրդական շահատակութիւնները. — Հայ ընթերցարաններու կատարած դերը. — Լուրեր Հայաստանէն. — Հայաստանի բաղդը. — Հայերը Ռուսիայի մէջ. — Հ. Գրիգորիս Ժ. Վ. Գալսեմբարեան. — Բրոֆ. Կ. Բամազեանի Histoire moderne des Arméniens գրքին առթով. — Տեղական. — Երգիչը (Ուղերձ Փամուր-Քամիպալին). — Ամերիկա. — Վիլնիւի կայսրը Կ. պօլսի մէջ. — Ծանուցումներ:

ՔՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆՏԱՍԿԱՌԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ռուսական Յիգափոխութիւնը առաջադրելով ցարիզմը, թէ և փրկեց Ռուսաստանը վերահաս վտանգէն, բայց ժամանակի ընթացքին չկրցաւ արդարացիել իրեն վրայ գրաւած շատ յոյսերը, չնայելով այն հանդամանքի որ ամէնքը մէկէն գիրեք քաղաք իւր-իւրեւեռ և նոյնիսկ չափազանց ապստամբութիւններով:

Ռուս պիւնտը, որ մինչև այժմ նոյն իսկ հաս էր շահագործող իշխանութեան ձեռքին, չուզեց ազատութիւնը ձեռք բերելէ յետոյ, շարունակել կռիւը հայրենասիրական թափով: Գաղափար «բոլշևիկական» միջոցները արդէն վարակել սկսեցին շատերը: Սկսեցին անկարգապահութիւններ, հրամաններու դէմ անստատուներ իսկ զինուորականութիւնը առանց կարգապահութեան գիտալին) իմաստ ունենալէ կը դադրի արդէն:

Մէկ կողմէն կարգապահութեան բացակայութիւնը, միւս կողմէն սեռութեան — նախկին ռեժիմի թաքնուած բեկորներու յետադիմական քայլերն ու այլ մեքենայութիւնները կը թափ թէ երկիրը կը հասցնեն անքակտելի կայսրութեան, որու ամենէն զայտուն հետևանքներէն մէկը կարելի է հաշուել և «Քրդական շարժումը» — շահատակութիւններու անվերջ շարք մը, որոնք ամէն օր և ամէն տեղ բազմաթիւ ձեւերով երևան կու գան, սահմանէն ստանին ու գրաւուած վայրերու մէջ:

Յարական կառավարութիւնը, որ վերջին ծայր թողաւ զանուցումները Թիւրքիայի նկատմամբ, զանաք այն տարիքան շփացուց, որ իրենց մէջ այն հաստատ համոզումն կայացաւ:

այլ ևս որ կարելի է վարեն, սպանել ու աւարել տառնց ունէ պատասխանաւորութեան, ու նոյն իսկ չքանչան. ներով ալ վարձատրուի...

Եւ իսկապէս նախկին ռեժիմի տապալման ու Յիգափոխութեան յաջ. թական օրերը առաւանդակ լռեցին, սպասելով գործերու ընթացքին. և երբ սկսեցին ձախկէն ծանօթանալ... վերսկսեցին աւելի բռն ու կազմակերպւած ձեւով, ի հարկէ թիւրք. գերմանական ազնաներու հետ հաղորդակցութեան մէջ մտնելէ յետոյ, Ս. Քոն համարձակ և անքան հոնգիստ կերպով կը կատարեն իրենց «գործը», որ կարծես շատ սովորական բան մը կը ընեն, ինչպէս, օրինակ, մշակ մը երբ իր արտին մէջ աշխատի:

Եւ իսկապէս այս յանդուգն վաշկատումները, որոնք երբ հարկը պահանջէ, «խաղաղ բնակիչներ» կը դառնան, արդար լինելու համար, պէտք է ըսել որ խաղաղութիւն չեն գնիր ոչ հայի, ոչ թիւրքի, ոչ քրդի (թէ խաղաղ բնակչութեան է), ոչ ուստի և ոչ ալ կառավարական հաստատութիւններու, զորք պաշտօնեաներու միջև, կը յարձակին ուր որ հանդիպի, կապաններ ու կատարեն ո՛վ և ի՞նչ գտնեն: Ստանք, որ գերման թիւրքական ագիտներու ձեռքին գործիքներ են, երկրին ներսը խլրտուներ յառաջ բերելու քաղաքական նպատակներով, կընդունին անոնցմէ փող և ոստիկանութիւնը, կարելի է ասել, գլխաւորաբար կը շահագործուին իրենց ձեռք ձգած աւարներով:

Վերջերս, մեր ձեռք բերած տեղեկութիւններու համաձայն, քրդական ցեղերէն շատերը անստանալով ամենամիտ կացութեան մէջ են: Մասին լանջերուն վրայ ապրող ցեղերը ամիսներով ու տարիով հացի երես չեն տեսներ. կը սնանին մի միայն մօով ու իւղով: Խօշարի ու Նորսուղի (վասպուրականի շրջան) քրդերը նոյն սովորաւ կացութեան մէջ են և ամէն անգամ հայ գիւղերու վրայ կը յարձակին հաց ու ալլ պարէններ վերցնելու համար: Եւ ճախ փորձած են և վանի վրայ

յարձակել նոյն նպատակով: Ուրիշ ներք Արճէշի ու Արաղայի մէջ կը փորձեն դառնալ «խաղաղ բնակչութիւն», պետութեան կատանան նը պատու ալ կարգի օժանդակութիւններ: Բայց դարձեալ չեն կրնար մոռնալ իրենց ժառանգական ու ստացական ամէն բնագիւղերը և «երկրագործ» դարձող քրդեր մէկ ալ տեսնես բաժն ու մանգալը թողած, սուր կամ հրացան վերցնցած, կը սպաննէ ու կը լուէ... մանկով իր իսկական գերին մէջ: Ժողովրդական առած մը կըսէ. «Կարմիր կովը իր կաշին չի փոխեր»:

Բայց ի մեծ զարմանք բոլորին, պակաս չեն եղած և դժբաղդարար թիւրք մեծ է ուսու կառավարական անպիտի պաշտօնեաներու, որոնք մեծ փափայանքով են վարած այս տարին հետ ու միշտ պաշտպանութիւն են ցոյց տաւ, յայտարարելով որ անոնք աւելի «կուրաւրական» և ընդունակ ժողովուրդ են քան հայ յերը: Երբայիս պաշտօնեաներու մեք կը հանդիպինք, ոչ միայն բռնապետութեան օրերը, այլ և ազատութեան ներկայ օրերը:

Սխիւթարական է ստիպել այս պարագան, որ ուսու հանրապետական կառավարութիւնը, իւր հայեացքներով ու վարմունքով, մասնաւորապէս հայերու հանդէպ, մեծ զանազանութիւն ունեցաւ նախկին չէն, ու հեռագծաւ կրկնուող զէպքերու հետեւեքով նա համոզուեցաւ որ կովկասեան ճակատի թիկունքի վտանգման տեսակէտէն քրդերը ամենամեծ ազդակը կը ներկայանան, անընդհատ զբաղեցնելով կառավարական ուժերը ու կապալներով պաշտօնաւորման գործը: Աստի կարակ միջոցներու սկսած է զիմել որոշ կէտերու վրայ արմատախիլ անելու համար քրդերու ստեղծած շահատակութիւնները:

Նկատել տալու է մէկ արիշ պարագայ, որ իր կարգին հետաքրքիր է ու բնորոշող մեր գրացիապետութիւնը: Եւ մասնաւորապէս վրաջինքու հոգեբանութիւնը: Գուցէ այս պարագան կողայ բացատրել վերին անկարկածս պաշտօնեաներու

վերաբերմունքը, ի դէպ այն հանգամանքի որ նման պաշտօնեաներու մեծ մասը եղած են վրացիներ, գերմաններ կամ այլք:

Քանի մը շաբաթ առաջ Ռեւիրի, վան դին վրայ կառավարական փոխադրութեան վրայ յարձակող քրդերը պատմելու համար, նոյն կողմերը տհաւերկող խումբ մը ուղարկեցաւ, որը, հետաքրքիր չէ թէ ինչպէս, մի քանի խաղաղ գիւղաբնակ քրդերու զգած էր, քանի ներք սպաննելով... Ս. զէպքը այլ ևս մտաի փաթման գտնուող սկըսաւ թիւրք ու վրացի մամուլին մէջ, ու նոյնիսկ յարձակումներ գործեցին կառավարութեան դէմ, որը «խաղաղ բնակչութիւնը կը կտորէ» եղեր... մինչդեռ այդ նոյն քրդերը, միայն ցած սօրագործ թիւրք կառավարութեան հետ, ամբողջ երեք տարի է որ հարիւրաւոր ու հազարաւոր Հայեր մէկ անգամէն կը ջարդեն ու խմորվին կը փճացնեն... Եթէ վրացի ու թիւրք մամուլը խաղաղ ազդարնակութեան դասն է որ կը պաշտպանէ, ինչո՞ւ մեք շտեմանք որ գտնէ մէկ օր իսոք մ'աշայերու մասին գրուէր յանուն իրոցի, որու ձայնը, ինչպէս կերելի, բաւական զգայուն է իրենց մէջ խաղաղ ազդերու համար: Բայց մեք ոչ միայն այս չը տեսանք, այլ ընդհակառակ հրատարակուեցաւ որ «Հայերը նոյն իսկ արժանի են այս վիճակին»: Երկրորդ թաղման կը հանդիսանար վրաց ազգայնական օրդան «Սաքարթվելո» թիւթը, արտադրելով գերման Լէպոխովսի յայտարարութիւնը: Գուցէ անոր համար որ բնական թէ պատմական իրերու բերումով Հայերը համակիր ու նոյն իսկ օժանդակ հանդիսացան դաշնակից պետութիւններուն, ի գին ամենամանր զոհարարումին:

Ահա թէ ինչով կարելի է մասամբ բացատրել տիրող հոգեբանութիւնը:

Ընդհանուր կերպով իմ բառները հիմնաւորելու համար «Փիւրգական Շահատակութիւններու» մասին, ես ստորի կը բերեմ մի շարք փաստեր, որոնք օրին արձայանցում են հայ ու ուսու թիւրքերու, զիմաւորաւ:

բարձրագույն չէր ընդունուի ինչպէս
լատին «Աշխատանք» թերթին մէջ
Շարունակելի
Երևան,
Խ. Խ.

ՀԱՅ ԸՆԹԵՐՑՈՐԱՆՆԵՐՈՒ
ԿԱՏԱՐԱԾ ԴԵՐԸ
II

Ընթերցողներու կատարած գործի
մասին խօսելու կամ գրելու ժամանակ
մենք չենք կորցնում անոնց ընդ նաև այն
պարագան որ խորագրէն ազգած է մեր
ժողովուրդի հայրենասիրական սպինը, ու
բովանդակութեան ընթերցող հասարակութիւնը այն-
տես ընթերցող է մեր արեւմտեան պատմու-
թիւնը և մեր ազգային վերականգնելու
գրչին համը հայկազայ հասարակութիւնը, ինչպէս
և մեր պարագանութեան փայլուն տրտա-
գրութիւնները և այդպէս ժողովուրդ է իր
ընդունակ միջոցը կայ և սերիւ կէտ մը
այդ այն է որ մեր ընթերցողները, քանի
ենք ու պարագանութեան նախնական են մեր
վերածնունդի սեպի պահանջները և մեր
և յայտնի յիշատակութեան նախնական
լուսն, որով ներս մտնող երիտասարդը երբ
ինքնիշխան կը գտնէ խրատներ, իզմիր-
նական, Բաբելոնի, Հայր Առաքելի և կամ
Եփեսոսի, Վարդանի, Քրիստոսի, Աւե-
տի-հանի անունին նախնական սեպ մէկ
հաստատութեան մէջ, նա պահ մը կը մը-
տորիւ հայրենիքի լուսաւոր զաւակները,
որոնք անգլիական եկեղեցին հեռացնելով հայ
ժողովուրդը առաջնորդելու պէտք իրենց
բարձունքները

Ամերիկահայ ընթերցողներու առած
արդիւնքին ծանոթանալու համար կը բաւ
յիշել այն օրուայ կենդանի ապացոյցը —
ընթերցող հասարակութիւնը Անշուշտ
Մարտէլի հայ գաղութին ու գիտէ թէ Ամե-
րիկահայ շատ երիտասարդներ ինչպէս թա-
ղած իրենց հայրենի կենտրոն, խոստանա-
լից ապագան և շատ մը սերիւ պարտա-
ներ, ցոյց տաւ են թէ կը գտնեն որ
պարտաւոր են իրենց թանկագին կենտրոն
զահարելու հայրենիքի օգտութեան Այդ
երիտասարդներու հայրենիքին տան է միայն
որ իր քննադատի մէջ տալիս է նախնա-
կան կրթութիւն մը մնացեալը, հայրենի
իննուներ, անոնք վիճակի մէջ Ամերիկա ե-
կած ու ընթերցողներու մէջ մշակած են
իրենց մայրենի լեզուն, ի հարկէ ամեն զոհ
զոթիւն յանձն առնելով Առանց զոհողու-
թեան, առանց ուժեղ կամքի, ոչ ընթեր-
ցարան կը բացուի և ոչ էլ օգտակար կը
գտնուի...

Այժմ անգլադոմանք Մարտէլի հայ
գաղութին ու իր նորարար ընթերցարա-
նին Նշանակալի չունի վեր առնել Մար-
տէլի հայ գաղութը և բազմաթիւ հայ
գաղութներ Ամերիկահայ գաղութին հետ
բարեբաղի քաշիւմ ըսել է թէ Մարտէլի
գաղութը շատ ետ մնացած է Ամերիկահայ
սեպ մէկ քաղաքի գաղութէն Մարտէլի
հայ գաղութը նաեւ թիւ մը չի կազմեր
մեր քաղաքի անդկութիւններուն համա-
ձայն 400 չափ Հայ կար հեռաւարտ մենք
կողմնակի ենք որ այս գաղութը ցարդ ու-
նենալու էր մի ձեռք ընթերցարան, բայց
գործադարար չէ ունեցած Այդ մեծ պա-
կատութիւն մըն է այս գաղութին համար
Տարիներ առաջ, մեր Բեղաբնակութեան
փայլուն գեմերէն Մ. Ա. Կոստանի թա-
փած ջանքերուն շնորհով հիմնուած է ըն-
թերցարան մը այստեղ. սակայն անոր մեկ-
նեւն յիշող, գործադարար, կուսակցական
և այլ ճշմարիտ ընդունող հեռագիտէ և կամ
են տակ ու վրայ ընելու այդ գեղեցիկ
ձեռնարկը Մեր գործող իրականութեան
մէջ նման դէպքեր յաճախ պատահած են.

բայց ժամանակը հասած է և պէտք է որ
նման կուսակցական և անհատական խն-
դիրներ հեռու մնան մեր հասարակական
գործերէն իր կը մտնեն ազգայնական
սեպ ձեռնարկի հոգ չէ թէ այս կամ այն
կուսակցութեան պատկանող ըլլալը, մտա-
քերիւն ենք թէ մենք այս կամ այն կու-
սակցութեան մէկ անդամ ըլլալէ առաջ
Հայ ենք, և ազգային քաղաքական և հա-
սարակական գործերու մէջ մեզ վերա-
պահած է որոշ աշխատանք որուն սիրա-
յոթար կերպով լծելու պարտաւոր ենք:

Մարտէլի մէջ խուսի մը երիտասարդ-
ներ արդէն իսկ գեղեցիկ քայլ մը առած
են այժմ հիմնելով ընթերցարան մը և գտնի
նախնական են մեր ազգայնական բանաս-
տեղծներէն Վառլա-Քաթիկոս անունին
Հեռաւարտ պէտք է որ Մարտէլի հայ
գաղութը բարձրի այդ հաստատութեան
չորս և յատկապէս միայն միայն առաջ գոր-
ծին որ արդէն իսկ սկսած է:

Մենք կը յուսանք որ մեր հայրենակից-
ներ զի՞ք այս անգամ իրենց վրայ դրած
յոյսերը պիտի արդարացնեն: Մենք ճամ-
բորդներ շատուած գոհ և ուրախ եղանք
երբ Մարտէլի մէջ հայ ընթերցարան մը
բացուած գտանք և կը փութանք օգտուի
անկէ: Մեր բազմաշարքար ազգի վերա-
կանգնումը կախում ունի գիտակցութեան
երկու կէտէն, որոնք են մարտականութիւն և
մտաւարականութիւն. պէտք է որ ժողովուրդը
անհրաժեշտօրէն Աշխատանքի այս պա-
տերազմէն օգտուի մանկական գաղան
կատարութիւնը մէկ հարաւոր արեւան
բազմիք մը դարձնող դրախտանման Հա-
յաստանը, մեր մտաւարական մշակները
անհրաժեշտօրէն, իրազեկ ժողովուրդը տարա-
գրելով բնաշխարհի անդունդները հասցուց
և սակայն կը շարունակէ մեր բնաշխա-
րի իր ծրագրերը... Մեր բոլոր յոյսը
կեդրոնացած է գաղութներուն վրայ. հե-
ռաւարտ անհրաժեշտ է որ գաղութի հո-
յոյսերը միայն ուժով շարունակէ մեր
արդար պարտաւոր, մինչև որ ճեղքի մը-
թագնած հորիզոնը և ծագի Արեւ Հա-
յաստանի:

Մարտէլի, 9 հոկտ. 1917
ԿԱՐՕ-ԳԱՐՈՒՆԻ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅՍՏԱՆԵՆ

Վարաքիլիսի պահակաւորի հայ զին-
ւորներն ու սպայները ընդհանուր ժողովի
մը մէջ ծանօթանալով իրադարձութիւն-
ներին, հետագայ մը ուղղած են նախա-
րարապէս Քերէնաքիին ոչնչութեան իր
մեծ պաշտօնը և խնդրած են որ պաշտ-
պան լինի իրենց ընտանիքներին կողմնակի
մէջ ուր այժմ մարդասպանութիւններն
ու թաղանթները անպակաս են. յայտնա-
նախա և որ իրենց պատրաստ են իրենց
կուրծքով պաշտպանել Ռուսաստանի ա-
զատութիւնը որմէ կախուած է անոր
բաղկացուցիչ ազգութիւնների բարգա-
ւաճումը:

Էրզրումէն կողմնակի բանակի
խորհրդին հետագային են որ այնտեղի
միւլիցիան պետ զինուոր Ալազորդսկին
անցյալացեր է, հետը տանելով պետա-
կան 100,000 ռուբլի: Իր թուղթերի մէջ
գտնուած է գրութիւն մը ուր կը յայտնէ
թէ ինք այդ դրամը առած է « շաք մը
տէլուրներ կատարելու համար »:

Վանի նահանգին առաջնականիւր
կոմիսար (կառավարչական գործակա-
տար) նշանակուած է Պետրոգրադի կա-
ռավարութեան կողմէն Տ. Կոստի Համ-
բարձումէն որ երկրին ծանօթ է արդէն,
նպատակներ բաշխելու գործով այնտեղ
պաշտօնավարած լինելով:

ՀԱՅՍՏԱՆԻ ԲԱՂԴԸ

Le Sémaphore de Marseille մէջ կը
կարդանք.

« Nuova Antologia » Թերթը իր հոկտ.
1 թուականի մէջ հրատարակած է խաղաղի
նախարար Տ. Մոտի մէկ ռուսական-
ութեան անգլիական ՅԻՐԷ « Կապուտ
գիրք »-ին վրայ որ կը պարունակէ Հա-
յաստանի եւ օսմանեան այլ երկրամասե-
րի մէջ գտնուող Հայերի վերջին կոտո-
րածներին վրայ Լորտ Պրայսի կատարած
քննութեան արդիւնքները:

Յօդուածի հեղինակը ցոյց կուտայ թէ
ի՞նչպէս ռուս-յեղափոխական կառավա-
րութեան կողմէ որդեգրուած « ոչ հողա-
յին կցում, ոչ վնասի հատուցում » բա-
նաժելին հետեւանքով մէջտեղ կուգայ
Հայաստանի վերապահուած ճակատա-
գրին ինքնընդ որ պէտք է զբաղեցնէ ամ-
բողջ մարդկութիւնը: Ոչ մէկ պարագայի
մէջ պէտք չէ որ Հայաստանը վերստին ին-
նայ թիւրքական լուծին տակաւ անպաշտ-
պան կերպով ենթարկուի իր դահիճների
կատարած քնաջնջումի գործին որոնց
սարսափելի արարքներին մեղաւորից եղած
են կեղծութեան կայսրութիւններն այլ
Լորտ Պրայս այս եղեւթներին վրայ
այնպիսի ճիշդ վաւերական տեղեկութիւն-
ներ կուտայ որ պէտք է ամբողջ քաղա-
քակիրթ աշխարհը ոտքի կանգնի ի նը-
պաստ Հայաստանի, որը թիւրքերը քախ-
ջախած եւ ճակած են իրենց գաղաւաղ-
ների տակ: »

ՀԱՅԵՐԸ ՌՈՒՍԻԱՆ ՄԷ՞՞

Մոսկուայի Լազարեան ճեմարա-
նը որ մինչև այժմ կը գտնուէր ռուս
կառավարութեան հսկողութեան ու
անմիջական ազդեցութեան ներքին,
յիշատակութեան յիշող կամայ կա-
մայ սկսած է վերստին անցնիլ Հա-
յերի ձեռքը: Ճեմարանի հոգաբար-
ձու իշխան Մէլլեքիսին հեռացում
և իրեն տեղ անցած է բրոք. Արմե-
ցը: Հրամարած է նախկին Ճեմա-
րանի տեսչը բրոք. Գիգուլեանով:
Մօս օրեր Մոսկուայի մէջ կը կայա-
նայ հայ գաղութի ընդհանուր ժո-
ղով ուր պիտի դրուին շատ մը կա-
րեւոր հարցեր սրանց շարքին է նաև
Լազարեան ճեմարանի խնդիրը: Ռու-
սախաղի է որ այս կրթական մեծ
հաստատութիւնը ազգադպրոցման
չափէն ետ դարձուի, պիտի լինի
վերստին հայ ազգային կրթական
փարոս մը:

Վերջերս Բաշաշի մէջ տեղի
ունեցած է հայ զինուորների համագա-
մար, որ կարգ մը վիճարանութիւն
ներէ յիշող միաձայնութեամբ ըն-
դունած է բանաձև մը:

Հայ զինուորները այդ բանաձևով
իրենց հաւատքը կը յայտնեն ռուս
ժամանակագր կառավարութեան և
կը յուսան որ բանաստեղծ և զինու-
րական խորհուրդը թող չտար որ
այսքան ծանր տանջանքներ յիշող Տա-
ճկահայաստանը նսրէն ինչոյ Տա-
ճիկների գործընդ լուծին ներքին:
Հայ զինուորները համաձայն են որ
պատերազմը շարունակուի մինչև
վերջնական յաղթանակը որմէ կախ-
ւած է բոլոր ճշուած ազգերի աղա-

տութիւնը, հետեւաբար և Հայերի ա-
զատութիւնը իսկ Ռուսիայի մէջ Հա-
յերը սեպ պահանջ չպէտք է ցոյց
տան առ այժմ, այլ ընդհանուր
պէտք է աշխատին նորաձագ ազա-
տութեան հաստատման և տեսակա-
նութեան:

Պայով զինուորական նոր խուճեր
կազմակերպելու և տաճկական ճա-
կատ գրկելու խնդրին, համագումա-
րը թէն այդ կը գտնէ ցանկալի
բայց ներկայիս ոչ իրադարձելի, այլ
որոշած է ինչոյն կառավարութե-
նէն որ թող տայ հայ զինուորներին
երբ անոնք կուգին երկու կատիլ
Տաճկահայաստանի մէջ:

Ի վերջոյ, կորդ մը զանազան
խնդիրներէ յիշող, հայ զինուորները
ցանկութիւն յայտնած են որ մայրե-
նի լեզուն պարտաւորիլ գտնուի ա-
մէն Հայերի համար և պէտք է անոնք
հասկնան թէ մեծ ամօթ է իրենց,
մայրենի լեզուն չգիտնողը:

Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ Ծ. Վ. ԳԱԼԵՄԵՐԵԱՆ

Խորին ցաւով կիմանալով որ Վիեննայի
Միջմարտան Միաբնակութեան անդամ
Հ. Գրիգորիս Ծ. Վ. Գալեմբերեան վախ-
ճանաձ է 54 տարեկան հասակին մէջ,
երկարամեծիկ հիւսնաբուժեան հետեւան-
քով:

Հանգուցեալը ոչ միայն ծանօթ էր
իրեն հմուտ գրագետ-բանասէր, հեղ-
նակ « Հայ լրագրութեան պատմութիւ-
նը » գեղեցիկ գործին, այլ և պատկա-
ռելի էր իրեն վարչական գործիչ, իրեն
կազմակերպող ոյժ:

Թէեւ վերջին տարիներ, իր կուսակցի-
ների կողմէ, արքայապետութեան թեկնա-
ծու նշանակուած էր Հ. Գրիգորիս Գա-
լեմբերեան, բայց զանազան նկատու-
մերով չընդունեց այդ բարձր պաշտօնը
և պահ միայն Միջմարտան որ
մինչև այժմ արքայապետ է: Սակայն ինք
մնաց միշտ արքայապետ խորհրդականը
և Վիեննայի Միջմարտան վանքի ընդհանուր
հսկիչը:

Զանազան պաշտօններով յաճախ շըր-
ջած է Կ. Պոլիս և այլուր և միշտ ա-
սիրելի ու պատկառելի դարձած է իր վար-
չական հմտութեան համար:

Հ. Գր. Վ. Գալեմբերեանի մահով
Միջմարտան ուխտի պատկառելի փա-
ղանգը կը կորսնցնէ փայլուն դէմք մը
ալ:

ԲՐՈՑ. Կ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆԻ
Histoire moderne des Arméniens
ԳՐԻԳՈՐ Ա. ՌԹՈՎ

Վիեննայի Միջմարտան միաբնակ
Մոսկուա-Ռուսիայեան վարժարանի տե-
սուց Հ. Ս. Երեմեան Պոլսեան L'Av-
venir d'Italia օրաթերթի հոկտ. 3 թուականի
մէջ երկար յօդուած մը հրատարակած է
բրոք. Կ. Յ. Բասմաճեանի Histoire mo-
derne des Arméniens գրքին առիթով որ
վերջերս լոյս տեսած է:

Հ. Ս. Երեմեան գնահատելով բրոք.
Կ. Յ. Բասմաճեանի այս կարեւոր աշ-
խատութեան արժանիքը եւ անոր պարու-
նակութեան մասին տեղեկութիւններ տա-
լով մէկտեղ, պատեմ առիթը գտած է

Հայ ազգի ժամանակակից պատմութիւնն ու արդի վիճակը ծանօթացնելու իտալացիներին, այդ մասին բաւական տեղեկութիւններ խոստացնելով իր յօդուածի մէջ:

Ինչպէս արդէն գրած ենք ուրիշ անգամ Արմէնիայի մէջ, Տ. Կ. Յ. Քասաբեանի այս կարեւոր աշխատութիւնը պէտք է տարածել Ֆրանսացիներին եւ Ֆրանսագէտ եւրոպացիներին շրջաններին մէջ:

Տ Ե Ղ Ա Վ Ա Ն

Գամառ-Քամիպի 25ամեակին եւ Գամառ-Քամիպի ընթերցարանի բացման հանդէսը:

Գամառ Քամիպի մասին 25ամեայ յորեկանին եւ համանուն ընթերցարանի մը Մարտէյի մէջ բացման նախնական հանդէսը որ կատարուեցաւ անցած կիրակի օր (հոկ. 21), Լճեան ծառայիին վրայ գրուած խոսքերը Ollivierի մէջ, մեծ յաջողութիւն մ'իշխաւ: Օրիվիէ սրահը ամբողջովին լցուած էր եւ մէկ քանի ներս ալ սահմանաւէր յանգիստի մնալ գրան ներսացիքին մէջ: Մարտէյի հայերի եւ հայահիւսի ընտիր բազմութիւն մը եկած էր իր հայրենասիրական պարտքը կատարել յարգանք ընծայելով Գամառ Քամիպի պէս անձնասիրութեան մը յիշատակին, եւ իր մասնակցութեամբ ու հասկացողութեամբ ապացոյց մը տալ համակրանք ու քաջաբերանք յայտնելով Մարտէյի մէջ հայ ընթերցարանի մը բացման ազգօգուտ ձեռնարկին:

Հանդէսը բացուեցաւ Marseillaise եւ «Բաժնեմասն» երգերով որոնք զանազակի վրայ նուագեց Օր. Բէվերդէկա (Mlle Réverdy) եւ հանդիսականները ունկնդրեցին յանկարս:

Տ. Պ. Զամարեան կարգաց Գամառ Քամիպիին ձօնուած ուղերձ մը որը Արմէնիայի խմբագիրներէն Տ. Թ. Եղիշէ գրած էր եւ որ հրատարակուած է Արմէնիայի այս թուին մէջ:

Այնուհետեւ Տ. Զարեհ Մարտէյի տեան ազգու եւ սրտայոյզ ձայնով մը Թրեքց Գամառ Քամիպիին Լճեց... ամպիրը » երգը:

Տ. Պետրոս Զամարեան վերադառնալով բարձրանալով, փաստացի եւ համարիչ ոճով բանաստեղծութիւն մը ըրաւ ընթերցարաններին օգտակարութեան վրայ եւ շեշտեց մասնաւորապէս Մարտէյի մէջ հայ ընթերցարանի մը բացման օգտակարութիւնը:

Օրիորդ Մարի Գարիպոլիան արտասանեց Մարի Պուքէի (Maurice Boukay) բանաստեղծութիւնը որ «Հայաստան, երկիր դրախտաւայր» հայերէն երգին նմանողութեամբ զրուած է եւ որ իբրեւ հայ ազգային երգ (Hymne arménien) երգուած էր այն հայանպատ մեծ ցոյցի միջոցին որ Ֆրանսայի Երեսփոխանական Ժողովի նախագահ Տ. Տէշանէլի նա-

խագահութեամբ կատարուեցաւ անցեալ տարի փարիզ Սարգսի սրահին մէջ:

Օրիորդ Նարգիզ Գայթանեան երգեց Ֆրանսերէն La Reine Topaze օրէնքային կտոր մը զանազակի ձայնակցութեամբ, յուզելով ունկնդիրները:

Տ. Զ. Մարտէյի գոռ եւ ազգու հեղուով մը արտասանեց Գամառ Քամիպի «Հայերու թուքը» ոտանաւորը:

Տ. Արշակ Թորոսեան իր սովորական ոգևորիչ ոճով բանաստեղծութիւն մ'ըրաւ թէ՛ Գամառ Քամիպի եւ անոր զօգաւարակիցներին գործունէութեան եւ թէ՛ ընթերցարանի օգտակարութեան վրայ: Այս առթիւ, հետեւելով Գամառ Քամիպի ուղղութեան որ իր ոտանաւոր եւ արձակ գրութեանով յաճախ ձուլուած է Հայերի անտարբերութիւնը եւ միայն սովորութիւնները, ինք ալ ձաղկեց մեր մէջ գեռ տիրող միասնակար սովորութիւններն ու ձգտումները, ինչպէս նախանձով եւ ամբարտաւանութեամբ արգելք հանդիսանալու արիւնքերի գործունէութեան եւ զանաք շնչակերպ ջանքեր իրաւունք մ'ունենալու իրաւունքներին եւ անհամբարաշխարհեան եւ այդպէս կը միասնեն մեր հայրենիքի փրկութեան գործին:

Տ. Լեւոն Զարգեան արտասանեց Գամառ Քամիպի «Հայերու բազմաթիւ» ոտանաւորը, որով հեղինակը կը ծաղրէ ու կը ձաղկէ այն հարուստ Հայերը որոնք խօսքով միայն ազգասիրութիւն ցոյց կուտան պաշտօնի փառք ստանալու համար, բայց երբ կարգը գոյ գործի համար զրամ տալու, հեռու կը փախչին եւ կամ փշրանքներ միայն տալով կը բուսականանան: Տ. Լ. Զարգեան իր արտասանութեամբ եւ շարժումներով լուս պատկերացուց այդ տիպի իշխանութեան եւ միանգամայն կծծի հարստները, հեգնանքի արժանացընելով զանոնք:

Օր. Ն. Մ. Գայթանեան կրկին բեմ բարձրացաւ եւ այս անգամ Մարի Հայաստանի կողմէն գիմառ նախարար դուրս «Իմ սիրելի գուռ կուռքը կը թափառուի օտար աշխարհ» ծանօթ երգը փափկահիւսի ձայնով եւ շատ սրտայոյզ եղանակով մը երգելով այնպիսի ազգեցութիւն մը գործեց եւ թունդ հանեց բոլոր հայ տիրութեան որ ամէնքը միասին որ աւելցուած անընդհատ ծափերով եւ կրկնութիւն խնդրող անխել ազգակիներով պարտաւորեցին Օր. Գայթանեանը իր տեղէն բեմ վերադառնալ եւ կրկնել այն երգը:

Արմէնիայի խմբագիր Թորոսեան Մ. Գարիպոլիան բանաստեղծութեամբ մը ներկայացուց Գամառ Քամիպի գործունէութիւնը որ իբրեւ բանաստեղծ իր հօր գրելով եւ արտայայտած զօգաւարտներով դարձաւ նաեւ արգի հայ յիշատակական եւ կամաւորական շարժումներին ուստի հայ մեծ

աստիճաններէ մին, խօսեցաւ նաեւ ընթերցարանների շատ օգտակարութեան եւ Մարտէյի նորարաց հայ ընթերցարանը քաջաբերաւ անհրաժեշտ պէտքերի վրայ:

Այնպիսի հաճաք մը հանդիսանալով զանազան պատճառներով յայտագրէն զուրկ պաճ բանաստեղծութիւն եւ երգեր ալ, Այս առթիւ Տ. Զ. Մարտէյի հեղեց «Մի ծիծեռնակ» երգը: Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների Բնակչութեան քաղաքի հոգեւոր հովիւ Արթ. Վաղարշակ վարդապետ Արշակունի որ Ամերիկայի ճանապարհների հետ եկած է այս օրեր Մարտէյ, ներկայ կը գտնուէր հանդէսին: Ընթերցարանի վարչութիւնը որ կազմակերպած էր այս հանդէսը, խնդրեց իրմէ որ հաճի քանի մը խօսք ալ ինք ընել: Տ. Վաղարշակ վ. Արշակունի խօսեցաւ այն մեծ դերին եւ օգտակարութեան վրայ որ ունեցած են հայ ընթերցարանները: Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներին մէջ, իր գոհունակութիւն յայտնեց Մարտէյի մէջ ալ հայ ընթերցարանի մը բացումը լինելը տեսնելուն եւ այդպիսի հանգէսի մը ներկայ գրուած համար լինելուն եւ ընթերցարանի թաւաճման օգտակարութեան առթիւ յիշեց նաեւ մեր ազգային պատմութեան պաճառի երկու մեծ դէմքերը: Սահակն ու Մեսրոպը, որոնք գիր ու գիրք տալին մեզ ընթերցանութեան համար եւ այդ կերպով նպաստեցին հայ ազգի գրականութեան եւ գոյութեան մինչեւ մեր օրերը հասնելուն:

Հաճելի անակնկալ մը եղաւ նաեւ երգչուհի մը մը երեսնա զալը այս հանդէսին մէջ, թէ յայտագրին մէջ չէր նշանակուած:

Բոլոր անհնարանութիւնները, երգերը ջերմ ծափահարութիւններով, արտասանութիւնները արժանացան հանդիսականների կողմէն: Մէջ ընդ մէջ կը նուագէր զանազակի վրայ օր. Բէվերդէկա: Ծաղկեփառ ջերմ խորհրդանշան Օրիորդներ Բէվերդէկային, Գայթանեանին եւ Գարիպոլիանին:

Հանդէսը որ ոկտած էր կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին, վերջացաւ 5 1/2ին: Հանդիսականները մեկնեցան շատ հաճախական տպաւորութեան մը տակ եւ շատեր չէին ուզեր հեռանալ առանց շնորհակալութիւն յայտնելու այս հանդէսը կազմող Ընթերցարանի վարչութեան, բանաստեղծների եւ երգիչների:

Կիմանանք թէ Տ. Վաղարշակ վ. Արշակունի որ մի քանի օրէ ի վեր իբրեւ ճանապարհ հիւր կը գտնուի քաղաքի մէջ, առաջիկայ կիրակի օր (հոկտ. 28) պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քաղաք խօսի Ս. Յարութիւն մատուին մէջ (rue St. Jacques, 96): Ժամերգութիւնը կը տեւի առաւօտեան ժամը 10ին:

Այնպիսի շարք մը (հոկտ. 20) գեղեցիկ Մարտէյ խոր խառնուրդ մէջ մնաց, փողոցների կաղերք վառուած չլինելով: Բայց ամէն մարդ հաղորտ քնացաւ: սովորականին համեմատ եւ շատեր հետեւեալ տատառ միայն իմացան լրագիրներէ թէ Արշակունի վրայ սաւառնած 6 ձէրէ ներս իրից միջոցաւ քաղաքին, գիտեալ թէ մարտիկ, լով կամ սատարի քամին յայտնուի, եկած են Ֆրանսա մեր երկրամասի մէջ ուր Ֆրանսական հակօդային թռչող զանօթները հիւսիս ալ խորտակած եւ վարձած են: մէկն ալ որ յաջողի էր փախչիլ երթալ Միջերկրական ծովին վրայ, քնատուած լինելով հոն ինկած եւ ընկղմուած է:

ԵՐԳԻՉԻ

Ուղերձ առ Գամառ-Քամիպի

Երգիչ, Որ լեռներու կատարէն հոգեւոր առաւ իր թռիչքը լուսեղէն, որ գետերու փոխընդհան սիրտը կորցեց մարտի երգը հրեղէն:

Ես կը տեսնեմ Արարատի գագաթնի շուրջ սրացող աստղ մը կարմիր: Ըսին հոգեւոր է այն հրեղէն որ ամպերու բարձունքէն կը ցած է իբրեւ Լոյս մ'արիւնի, դէպի դաշտերն հայրենի:

Ես կը տեսնեմ խրոխտ բազէ մը Թաւառ մը Արաքսի վեր ավին ի վեր: Ըսին սիրտը է այն մշտալոյս, որ իր երգը կուսանի Արաքսի գոռ ալիքներէն մշտալոյս:

Հոգեւոր շանթեր կարծալէ ինչպէս ամպեր ծանրաբեւ, շանթեր կարմիր վրէժի որոնք կիշնեն դէպի արտերն հայրենի:

Ո՛հ այն դաշտերն ուր հայ գեղջուկն անձաբակ կը վարէ մահն կենարար, արեւին տակ Աստուծոյ, բայց եւ դողդոջ, անաբեկ կը գալարուի սարսափին տակ գագաթներուն սանձաբակ:

Սիրտը վրէժ կը պոռթկայ մինչ հայ աղջիկն իր կորուսած կուսակիւնը կաւորէ բայց անպաշտպան խելացոր:

Երգէ՛, գուսան, մինչեւ որ քունը փարատի եւ մեղկացած բազուկները պողպատուին արեւին մէջ թրծուած: ու թուրացած հոգիները զրահուին անվերելութեան ու վրէժի միւռնուով:

Երգէ՛, գուսան, մինչեւ որ թուրն հայրենի խիզախօրէն գետնախորտ ոտիսի կենսքը դաժան:

Երգէ՛, գուսան, մինչեւ որ սուրն շաւաչէ ու արշալոյս մը ճեղքուի Մասիսի վրի գագաթէն ուրիշ հոգեւոր վախճանի պէս հրեղէն կը պատգամէ, կը գոռայ սերունդներուն ստրկահար:

Երգէ՛, գուսան, Հայրենիքէն կուգայ ձայնը ու հայրենիքը կը տանի մեզ վրէժի պէս, շանթի պէս, որպէսզի անարգ լուծը խորտակուի եւ արշալոյս մը բացուի լեռներուն վրայ հայրենի:

Թ. ԵՂԻՇԷ

ԱՄԵՐԻԿԱ

Նիւ-Եորքէն կը հաղորդեն հոկտ. 8ին հետեւեալները.

Գաղափարային խաղաղութիւնները կը շարունակուին. Միացեալ Նա. հանգանակներն մէջ հրատարակուող գեր. մաներէն լրագիրներին խմբագրութեան գրասենեակներին մէջ, փոստի վարչութիւնը, հարցաքննութեան մը վերջ, մերժեց գերմաներէն լեզուով հրատարակուող թերթերը փոխադրել փոստի միջոցով:

— Կառավարութիւնը վերջնական նապէս մերժեց հոլանտական « Նիու Ամստերդամ » շաբաթաւոր ամսագրի արտածութեան թողալով թիւնը որովհետեւ հոլանտական կառավարութիւնը չէր ուզած փաստացի նոր այս նաւը իր բնոր Պէլժիգի օգնութեան համար պարպել վերջ, պիտի վերադառնայ Միացեալ Նա. հանգանակները:

Ամերիկայի այս վարմունքը նախապէս կուտայ որ լոյրովին արգելքի (embargo) տակ պիտի աւելի հոլանտական նաւերի այն մեծ տորմի զը որ այժմ կը գտնուի Նիւ-Եորքի Նաւահանգիստը, եթէ հոլանտան ա նոնց թող չտայ ապրանք բեռնել ի հաշիւ Միացեալ Նա. հանգանակներին:

ՎԵՐՆԱԼՄ ԿՍՅՍՐԸ Կ. ՊՈԼՍԻ ՄԷՋ

Գերմանիայի վիլհելմ կայսրը որ Պուլկարիայի ֆէրտինանտ թագաւորին տեսակցութեան զնացեր էր Սոֆիա, անկէ ալ անցեր է Կ.պոլիս: Հոկտեմբեր 16ի երեքշաբթի առաւօտ հասեր է Կ.պոլիս ուր երկաթուղիի կայարանը դիմելով ընդունել են զինք սուլթանը, գահաժառանգ իշխանը և բարձրատիկան բազմաթիւ անձնաւորութիւններ որոնց մէջ կային Եգիպտոսի գահընկեց խոփ Ապպա Նիւրի փաշան, գերմանացի ծովակալ Բօք և այլն:

Վիլհելմը հիւրընկալուեցաւ Երւարդ քէօքի պալատին մէջ որ իր ընտանեկան յատկացուեցաւ:

— Կ.պոլսէն հոկտ. 17ին հեռագրուած է Սիւրի հետեւեալը և անկէ ալ հաղորդուած է ֆրանսական թիւրթերին:

« Վիլհելմ կայսրը երէկ Երւարդի պալատին մէջ ճաշեց յետոյ պաշտոն մ'ըրաւ վարչարարի վրայ մինչև թէրապիա և այցելեց մարաշտիս վան տէր Կոլլի և պարոն վանկէնհայի զերեզմաններին: Սուլթանը Տարմա պաղէի պալատին մէջ ճաշեց իր մը տուաւ քառասուն հոգիի Բազմա. կաններին մէջ էին մասնաւորապէս գահաժառանգ իշխանը, վան Քիւհլման, մեծ վեզիրը և Լեւկէր փաշան: Սուլթանը ինք անձամբ վիլհելմ կայսրի վրէժն անցուց Նիւրի իֆթի թիւրթերի աստեղագագարդ ականակուս պատուանշանը:

Կայսրը պատասխանեց, ինք ալ սուլթան Մէհմէտին տալով հոգնեցողքնի աստեղագագարդ ականակուս պատուանշանը:

Ճաշէն յետոյ, սուլթանն ու կայսրը մտերմական տեսակցութիւն մ'ունենցան թաղեալ փաշան, մեծ վեզիրի և արտաքին գործերի նախարարին հետ մէկտեղ:

— Պաղէրտամէն հեռագրած են հոկտ. 16ին. « Իրապէկ աղբիւրէ կիմացուի թէ վիլհելմ կայսրին յանկարծ Սոֆիա և Կ.պոլիս երթալը Պաղէրտամէն եկած կարեւոր լուրերի հետեւեալն եղած է որոնք կիմացընէին թէ Պուլկարիայի ու թիւրքերը դժուար թէ կարենան ձմեռ մ'ալ պատերազմի մէջ անցունել:

Կերէի թէ կայսրը յաջողութիւն ունեցեր է Սոֆիայի մէջ խոստանալով որ Պուլկարիայի ու թէ միայն իրենց արդէն առաջները բոլորն ալ պիտի ունենան, այլ և աւելին պիտի տրուի իրենց: Դժուարեան մի քանի թիւրթերի զրաժներին նախելով ֆէրտինանտին խոստացեր է եղբոր Սայոնիկն ալ տալ իրեն և մեծակ փոխառութիւն մ'ալ ընել:

— Պաղէն (Սիւրի) կը հեռագրեն հոկտ. 19ին. « Վիլհելմ կայսրը երեքշաբթի օր (հոկտ. 16) կայսերական էրթոյրու զբոսանալով Տարտուսէլ զնաց էնվէր փաշան և ուրիշ անձնաւորութիւններին հետ մէկտեղ, մարտանաւերի ուղեկցութեամբ: »

— Պաղէն (Սիւրի) կը հաղորդեն հոկտ. 21ին. « Հոկտեմբեր 18ի երեկոյին Տարմա Պաղէի պալատին մէջ ի պատիւ վիլհելմ կայսրին տըրւած ճաշիկի միջոցին, սուլթանի բաժակաճառին պատուանշանը կայսրը բաժակաճառով մը, որի մէջ ըստ մասնաւորապէս հետեւեալը:

Սնէֆարդաի, Ալիպուրնուի և Սէտարի Պահրի (Տարտուսէլ) անունները ուր ծանախան զօրքերը ոչնչացնելով թշնամիներ ջանքերը, զին ծառայութիւն մը մատուցին մեր ամէնքիս պաշտպանած դատին, թիւրք զօրաբանակի պատմութեան մեջ յատկանշական փառատը երեսներ պիտի կազմեն:

Ես հպարտ եմ և երջանիկ որ այդպիսի բանակի մը հետ անձնական յարաբերութիւններ լի մը կը մտնեմ, միջոց (մարաշտիս) անուանուելով, երջանիկ եմ իմանալով Նորին վիհա փառութեան խօսքերէն թէ թիւրք ժողովուրդը իր զինուորական ուժով որչաժ է, նոյնչափ հաստատաւորութեամբ և կրօնով որչափ գերմանացի ժողովուրդն ու զօրաբանակը, կիւր շարունակել մինչև յաջող վախճան մը որ ապահովցնէ մեր տէրութիւններ իրաւունքներն ու կենսական շահերը: Սիւրիս հաւատարիմ զաշնակցութեամբ մը, Գերմաններն ու թիւրքերը, Աւստրիացիներին, Հունգարացիներին և Պուլկարիայի հետ կողք կողքի կեցած պիտի զիմացրեն մինչև որ մեր թշնամիներ տեսնեն թէ անողւալ է ալ

և երկար ատեն իրենց արիւն թափելը: Ստոր յաջողող խաղաղութեան շրջանին մէջ, մեր ժողովուրդներ աւելի հաստատուն կերպով իրար բռնած, միասին պիտի աշխատին քաղաքակրթութեան խաղաղական աշխատանքներով:

Կայսրը իր բաժակաճառը վերջացուց ուրախութիւն յայտնելով որ կրցած է տեսնել թէ իր վերջին այցելութեան ի վեր թիւրքերին մեծ յառաջդիմութիւններ ունեցած է ամէն բանի մէջ: »

— Պաղէրտամէն հոկտ. 21ին կը հաղորդեն Սոֆիայէն տանուած հետեւեալ հեռագիրը:

« Կայսրը Կ.պոլսէն վերադառնալով, հոկտ. 19ին եկաւ վրանախարքունի պալատը ուր Սոֆիայի մօտ կը գտնուի Հոն ճաշեց Պուլկարիայի թագաւորին և անոր ընտանիքին հետ մէկտեղ, կէս գիշերին ճանքայ կրաւ Գերմանիա երթալու համար: ֆէրտինանտ թագաւորը, թագաւորական ընտանիքի անդամները, Նախարարացի Տ. Բատալուսֆ և զօրավար Եէքալ իրեն ուղեկցեցան մինչև երկաթուղիի կայարանը: »

— Պէրնի (գերմանախօս Սիւրի) մէջ հրատարակուող « Ֆրայէ Չայ. դունկ » (Ազատ Խօսք) կը կարծէ գիտնալ թէ վիլհելմ կայսրին Սոֆիա և Կ.պոլիս ճամբորդութեան չարտակն եղած է Պուլկարիայի և թիւրքերի հետ նոր համաձայնութիւններ ունենալ որոնց չպիտի մասնակցէր Աւստրիան:

Դիտելի է որ, կրէ յիշեալ լրագիրը, կայսրը միջնա չկեցաւ և Պուլկարիայի մէջ ալ մէկ ժամ միայն կանգ առաւ և այդ մէկ ժամի մէջ ոչ մէկ նշանաւոր անձի հետ տեսակցութիւն ունեցաւ: Եթէ իր վերադարձին աւստրիական մայրաքաղաքին մէջ ալ այնպէս երկար չմնայ ինչպէս մնաց Կ.պոլիս և Սոֆիա, իրաւացի պիտի լինի հետեւեալ թէ զինուորական Գերմանիան զգուշութիւններ ձեռք կառնէ Աւստրիայի դէմ որի այժմեան ձգտումները անհանգստացուցիչ կերպին իրեն:

ԵՍՏՆԱՆՈՒՅՈՒՄԷՆԵՐ

EAU DE COLOGNE
Aux parfums d'Arménie
préparée par le Dr. H.-Léon
Արդուարդի այս սեղուկ բաղադրութիւնը անհրաժեշտ է ամէն տունի: Ունենալու համար դիմել Տըք. Լեոն Համբարձումեանին, 16, bld. Saint-Denis. Paris: Գին. շիշ 8 ֆր., կէս 4 ֆր.

ԵՐԱՅՈՒԹԻ ԳԻՐԲԵՐ

Հ. Ա. Գոնտաքեան. — ԲՍՈՒԻՐԲ ԳՍՂՂ. — ՀԱՅ. ՎԵՆԵՐԻԿԱ Ս. Ղազար. 1914. Գին 1 ֆր. 35 (1,50):
(Գրքանի փոքրագիր բառարան մ'է 710 երեսներէ բաղկացած, աժանագին և ֆրանսերէն զրէթէ բոլոր գործածական բառերը պարունակող. վերջը գրուած է նաև անկանոն բայերի խոնարհումը):

Հ. Ա. Գոնտաքեան. — ԳՐԱՄԱՆԻ ԲՍՈՒՐԱՆ ՀԱՅ-ՎԱՂՂ. 1914:

Մանր տառերով ու մաքուր տպագրութեամբ 360 երեսներէ բաղկացած բազմազգով մ'է որ 5.000ի չափ բառ կը պարունակէ և վերջն ու ընտանեկան կարգ խօսակցութիւններ գրուած են, ֆրանսական բացատրութեան ոճերին ծանօթացնելու համար) 1 ֆր. 25 (1,40):
Գործնական ֆերականութիւն ֆրանսերէն լեզուի Անի ոճով. 7րդ տպագր. յաւելումներով. 1910: Ա. մաս 1 ֆր. և 5 (նապրիւրով 1 ֆր. և 70 սնդմ.):
Նոյն և մաս 1 ֆր. և 40 սնդմ. 2. 1 ֆր. և 50 (սնդմ.):

Գանթարեան — Բազմազգ Գաղղիերէն Հայերէն Տառերէն Հայտատու. ճոխացած Բ. տպագրութիւն. 1912: Մանրատառ երկիւն 1238 երեսներէ բաղկացած ստուար գործ մը: Ֆրանսերէն խոսքանշիւր բառի հնչումը հայերէն տառերով ալ գրուած է: Գին 7 ֆր. 50 սնդմ.: Մարտչիկ գործ. ճանապարհածախով. 8 ֆր. և 75 սնդմ.: Ցանձնարարուած (recommandé) 3 րորով 9 ֆր.:

Frédéric Macler. — LA MUSIQUE EN ARMÉNIE. Paris. 1917.

(1917 յունվար 26ին, Փարիզի École des Hautes Etudes Socialesի մէջ, — 16 rue de la Sorbonne — հայ երաժշտութեան մասին բանախօսութիւն մ'ըրած է Արմէն Երեմիան լիւթուրիկար ժառանգի հայտնաբերումը: Մարչէր որ շատ հմտութեամբ հայ երաժշտութեան պատմական ու գրականութեան ըրած է իր այդ բանախօսութեան մէջ, օգտուելով անուանի երաժշտագէտ Տ. Կոմիտաս վարդապետի անձամբ իրեն հաղորդած տեղեկութիւններէն:

Պէտք է տարածել այս գրքիկը ֆրանսագէտ Երեմիանի մէջ, ցոյց տալով համար թէ Հայ ժողովուրդը ոչ միայն կուտորուող ժողովուրդ մը եղած է, այլ եւ իր ուսումնական յառաջընթացութեամբ եւ գեղարուեստով փայլած ու փայլող ժողովուրդ մը Արմենիայի մէջ) Գին 1,10 (1,30):

L'ARMÉNIE et la Question arménienne par Mikael Varandian, avec une préface de Victor Bérard.

(Այս գիրքը իր ամփոփ համառոտութեան մէջ կը բովանդակէ հայ մտքի սրտի եւ կրօնի վտնմ եւ հպարտացնող ալ տայայտութիւններ որոնք կրնան շատ բան ուսուցանել հայ ցեղի եւ Հայաստանի իսկութեան անճանաչած շատ մը ծտաբաններին: Այս տեսակետէն իսկ կարծէ մեծ չափով տարածել ֆրանսագէտ օտար շրջանակներին մէջ: 1,20 (1,40)

La Défense héroïque de Van (Arménie) traduit de différents journaux arméniens par M. G. Édition de la revue « Droschak ». Genève. 1916.

(Վանի սերունդական զինաբազմութիւնը որ հայ պատմութեան ամենաուսկեղծ գրքազանցէ մին կը կազմէ, Երեմիանի շատ քիչերէն ծանօթ է. ուստի ֆրանսերէն այս հրատարակութիւնը որ զարդարած է նաեւ կամաւորներ եւ ինքնապաշտպանութեան մարտիկների պատկերներով, խիստ յարմար է պրօպագանդի համար: Կարծէ որ Հայեր կարգած զայն եւ կարդացնեն ֆրանսագէտ օտար բանակներին որոնք Հայերը լոկ կոտորուող խեղճ ժողովուրդ մը կը ցանցնան եւ ոչ դիցազն եւ ըմբոստ ինքնապաշտպաններ) 1 ֆր. 20 (1 ֆր. 40):

ՏՆՈՒՆ — ՄԵՐԻԿԱ
Պ ՓՈՒՓՈՒՅԱԼԵԱՆ
ՍԱՐԳՍԷ

Հայերէն Տպարան Ս. Փոքրագրեմի
Le Gérant: François CARRIERE.
Marseille. — Imprimerie du Midi